

Bár e bevezetésben azt olvashatjuk, hogy „a gyűjtő, ellenőrző, közlétevő és a szerkesztők a nevek magyarázatára vonatkozó véleményüket nem közlik” (13), az egyes nevek mögött gazdag információs anyagot találunk: utalást a földrajzi viszonyokra, a terület művelési ágára, a név népi magyarázatára, a vele kapcsolatos hiedelmekre, hagyományokra, az ott talált esetleges régészeti anyagra stb. Természetes, hogy e tekintetben találhatunk eltéréseket a gyűjtők között, itt mutatkozik meg leginkább a gyűjtés alapossága vagy elnagyoltsága. És — mint fentebb is utaltunk rá — ezeket az ismereteket lehet a jövőben még további adalékokkal gyarapítani, esetleg helyesbiteni.

Külön kell még szólnunk a *Király Lajostól* összeállított — Király Lajosné és a Megyei Könyvtár munkatársainak közreműködésével elkészített — kitűnő mutatóról. Már Zala megye hasonló kötete is bebizonyította, hogy ilyen mennyiségű adathalmazban csak külön mutató segítségével lehet eligazodni. Nehezítette az itteni mutató összeállítását a történeti adatok nagyobb aránya és az önként vállalt feladat, hogy a névelemeket is tükröztetni kívánták. Így szinte külön tanulmánnyá nőtt ez a mutató, szinte már egyfajta feldolgozásává a gazdag névtárnak. A kivetítés elveiről külön eligazítást is kapunk (829—30). A kötet egész terjedelmének csaknem egyharmadát kitevő, negyed-félszáz oldal terjedelmű, kéthasábos szedésű mutató szinte csábít a kutatásra: a névtípusok megyén belüli arányainak felmérésére, illetőleg más vidékek anyagával való összemérésre, egyeztetésekre és eltérések feltárására.

Somogy megye földrajzi neveinek gyűjteménye nagy nyeresége névtudományunknak. Olyan gazdag forrás, kézikönyv, amelyhez gyakran nyúl ezután mindenki, aki magyar névtani kérdést kíván érinteni bármikor a jövőben.

SEBESTYÉN ÁRPÁD

KRISTÓ GYULA — MAKK FERENC — SZEGFŰ LÁSZLÓ: **Adatok „korai” helyneveink ismeretéhez I.** (Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae) Acta Historica, Szeged, t. XLIV, 1973, 96 l. + térkép; II. t. XLVIII, 1974, 55 l. + térkép

A három történész két füzetben megjelent műve egy rövid előszóból (I, 3—7) és adattárból áll. Az adattár egyes fejezetei előtt ugyancsak néhány soros, legfeljebb egy lapnyi bevezető szöveg van (I, 8—10, 32, 39, 42, 51, 61, 65, 71, 75, 76, 77; II, 3—4). Mindkét füzet végén (I, 82—92; II, 49) található a rövidítések feloldása, amely a felhasznált irodalomról tájékoztat. Ugyancsak mindkét füzetet mutató (I, 93—4; II, 51—3) zárja le.

Az első füzet adattára a következő fejezetekre oszlik: Népnevek, Konzstantinoszi törzsnevek, „Vélt” törzsnevek, az Árpád-család nem-keresztény nevei, A hét honfoglaló magyar vezér, A hét honfoglaló kun vezér, További honfoglaló magyar (kun) vezérek és vitézek, A honfoglaló magyarok ellenfelei,

Kalandozó magyar vezérek, A nagyszentmiklósi kincs X. századi személynevei, X. századi bevándorlók. A második füzet a nemzetségnevek helynévi előfordulásaiival foglalkozik. Mindkét kötethez egy-egy térképmelléklet csatolódik.

Az előszóból értesülünk, hogy gyakorlatilag egy év alatt gyűjtötték össze a szerzők ezt az imponálóan tekintélyes és rendezett anyagot. Az Árpád-kori Magyarország helynevei c. sorozat első kötete 1961-ben jelent meg, de ennek a páratlan értékű és érdekességű sorozatnak további kötetekre — sajnos — soká kell várunk. A szegedi kiadvány ezért igen nagy szolgálatot tesz akkor is, ha okleveles anyagot nem dolgoz fel, hanem „csak” a nyomtatásban megjelent okmánytárakat és egyéb forrásokat. Így is óriási segítséget ad a helynévkutatók (és természetesen a történészek számára) e legrégebb névréteg feltárásával, összegyűjtésével és lokalizálásával. Az előszó szerény és óvatos, rámutat a feladat nehézségére és a tévedések lehetőségeire. Ilyesmivel természetesen minden hasonló jellegű kiadványnak számolnia kell.

Az adattár egyes névcikkei előtt néhány soros történelmi és etimológiai tájékoztatást ad. Ahol az adatokra más valószínű magyarázat is van, ott utal az ilyen lehetőségekre is (pl. *Kozár* <*kazár* népnév, vagy szláv *kozár* 'kecskepásztor', *Orosz* <népnév vagy szn.). Nagy segítséget nyújt azzal, hogy megadja további összeállítások leelőhelyét egyes nevek vonatkozásán, ha van ilyen. A népnevek latin megfelelőit is közli.

A névcikkek sorszám szerint felsorolják a névhez vonható helyneveket, közlik (az eddigi) első előfordulás idejét, majd a forrás alapján leírt nevet, a leelőhelyet, a községnev mai alakját, majd a térképre utaló betű és számjelet. Egy helynévre rendszerint csak egyetlen (legrégebb) adatot hoznak. A sorszámozás a térképhez igazodik.

Az *Üllő* névhez (I, 43) megjegyzem, hogy ebből származtatom a Fejér megyei *Előszállás* községnevet is (MNY. LXIX, 478—9). Az Árpád-család nem-keresztény nevei közt megemlíti az adattár azokat is (Levente, Ézelő), akiknek a neve helynévként nem fordul elő. Ezt a helyes gyakorlatot követi a további fejezetekben is. A hét honfoglaló vezér nevét a krónikák nem egyöntetűen közlik, ezért a névsorba mindegyik személy nevét beveszi, sőt a krónikákban említett felmenőiket és leszármazottaikat is. Felsorolja az Adattár az Anonymusnál említett hét kun vezér nevét, noha ezeknek a honfoglalás korába való beillesztése a szerzők szerint is anakronizmus, de föltétlenül igen korai személy- vagy helynevek. A kalandozás-kori vezérek nevét a magyar források a honfoglalók közé sorolják, de a külföldiek néhányat megőriztek (*Dursák, Szalárd, Apor, Súr*).

A második füzet a majdnem 250-re tehető nemesi és várjobbágyi nemzetségek nevét és a velük kapcsolatos helyneveket közli.

Az idén megjelent „Somogy megye földrajzi nevei” c. majdnem 1200 lapos kiadvány bizonyára néhány adattal majd ki is bővíti ezt a gyűjteményt.

Az adatokat nem ellenőriztem, de úgy látom, betűhíven közlik a források adatait. A szövegben (az I, 8 kivételével) nem akadtam sajtóhibára.

A három szerző igen hasznos és értékes munkát végzett, remélem, hogy rövid ismertetésem is hozzájárul, hogy a helynévkutatók felhasználják e két kiadvány fontos útmutatásait és adattárát.

KÁLMÁN BÉLA

KOBILAROV-GÖTZE; GUDRUN : Die deutschen Lehnwörter der ungarischen Gemeinsprache. O. Harrassowitz, Wiesbaden, 1972, 571 l.

A Societas Uralo-Altaica közleményei 7. köteteként kiadott doktori értekezés ismertetését megkönnyíti az első pillantásra áttekinthető szerkezet. A diszsertáció bevezetését betűrendbe szedett, a tájékozódást és ellenőrzést segíteni hivatott forrás- és irodalomjegyzék előzi meg (6—51. l.). A rövidítések a magyar nyelvészeti szakirodalomban használt formákhoz igazodnak; az itt közölt jegyzék nem teljes, további részletekkel bővül az anyag tárgyalása során. A módszertani, tudománytörténeti bevezetés — valószínűleg óvatosságból — túl rövidre sikerült (52—73. l.); húsz rotaprint lemezre nem lehet összezsúfolni mindazt, ami ide kívánczik: a vizsgálódás belső és külső indítékait, az eddigi kutatások történetét és eredményeik értékelését, továbbá a majdnem évezredes nyelvészeti háttér felvázolását.

A könyv gerince az adattár (Materialsammlung, 74—478. l.). Felépítése alfabétikus, 1116 német vagy annak vélt jövevényszó etimológiáját tartalmazza. A szócikkek megszerkesztésében a szerző a TESZ-t tekintette követendő példának. De nemcsak ebben, hanem a következtetések megfogalmazásában is nagyon érezhető a hatása ennek a kitűnő kézikönyvnek, amely az anyaggyűjtés befejezéséig (1969. dec.) részben csak cédulázott formában volt hozzáférhető. Az adattár nem önálló anyaggyűjtésre épül; forrásai: a TESZ, ÉrtSz., NySz., OklSz., Nagyszótár (cédulaanyaga) — hogy csak a legfontosabbakat említsük —, valamint a témába vágó hazai és külföldi szakirodalom. Ezért a dolgozat anyaga nagyon pontosan összeállított leltárra emlékeztet, í életei pedig túlnyomó részben tudományos konszenzust tükröznek. S így van ez jól, ilyen méretű vállalkozásnál ennél többet egyelőre aligha lehet megkockáztatni.

A könyv utolsó ötödét (Gesamtanalyse, 479—569. l.) a szerző az anyag értékelésére szánta. Vázlatosan kidolgozva megtalálható itt minden probléma, ami a kérdéssel összefügg: német jövevényszavaink kronológiai szempontú, fogalmi körök és stílusérték szerint történt csoportosítása; a hangtörténeti tanulságok rendszerezése magyar és német szempontból egyaránt. De túl vékony karikákra, szinte metszetekre szeletelve. Kevesebb kérdés, de az részletesebben tárgyalva, jobban kielégítené az olvasót.

Ilyen természetű munkában természetesen van számos ellentmondásra,